

TÖMPE PÉTER

A magyarországi tápszergyártás rövid története

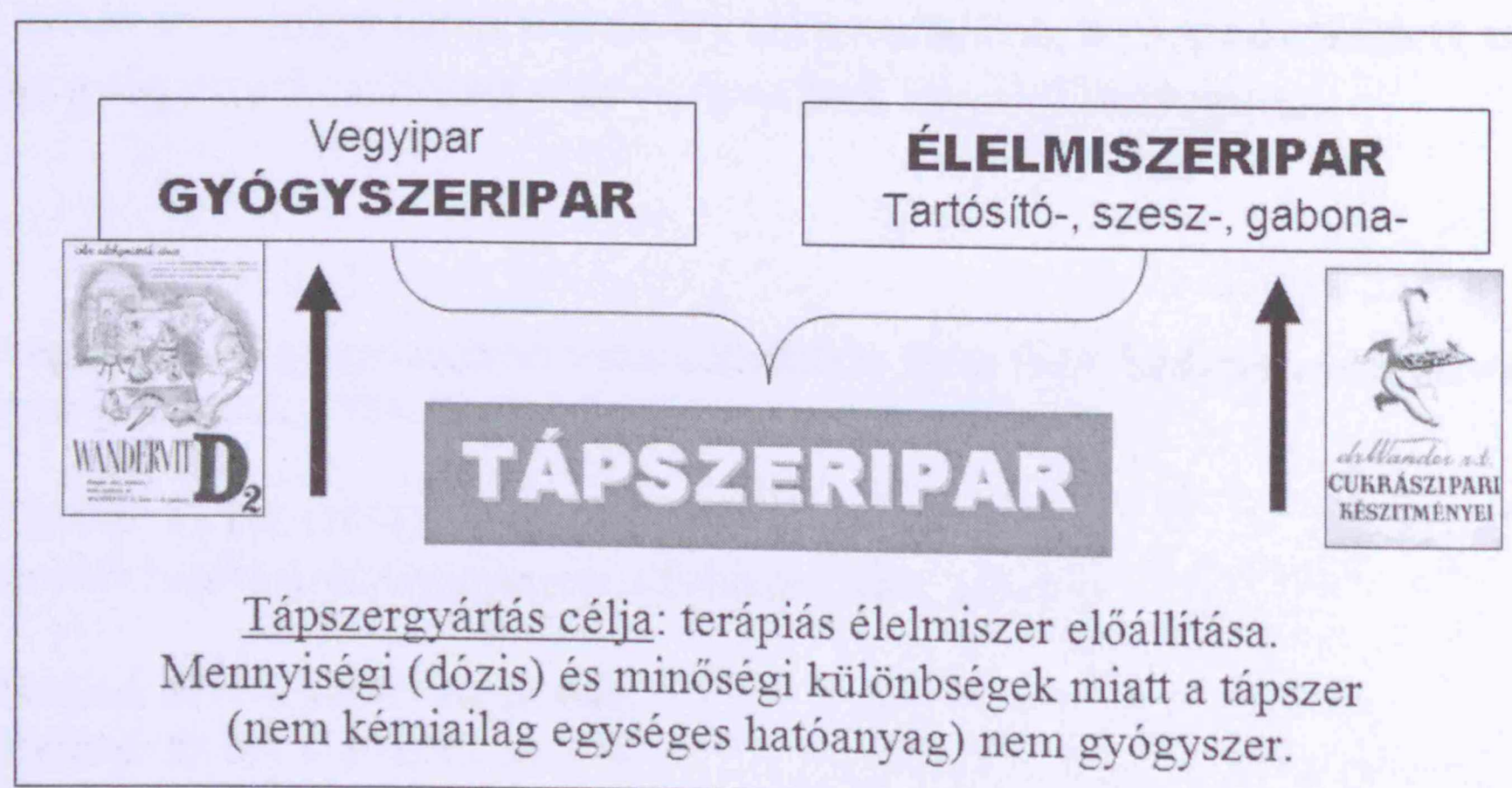
A keményítő- és fehérje-hidrolizátumok – könnyű felszívódásuknál és nagy tápértéküknél fogva – a mesterséges táplálás fontos anyagai. Gyógyászati jelentőségük akkor növekedett meg, amikor lehetővé vált iparszerű előállításuk, és világszerte tápszert gyártó üzemek alakultak.

A közép- és kelet-európai ellátó, svájci „Dr. Wander” 1907-ben alapította magyarországi leányvállalatát, elsősorban gyógytápszer előállítására. A tojáspor-maltóz alapú tápszerek (OVOMALT termékcsalád) a világháborút túlélve, a „Krompecher és társa” virtuális cég, majd az Egyesült Gyógyszer és Tápszergyár és az EGYT termékpalettáját gazdagították. Az albumin tartalmú intravénás tápoldatok rövid ideig – az '50-es években – voltak jelen a terápiában, a korszerű, zárt technológiával előállított, tejpor alapú tápszerek térhódítása pedig a rendszerváltással és a privatizációval ért véget.

A szocialista gyógyszerpropaganda szigorú szabályozása leleményes reklámtechnikákat teremtett, amire számos példát mutatunk be. (Első ízben mutatjuk be Örkény István író-gyógyszerész néhány reklámanyagát.)

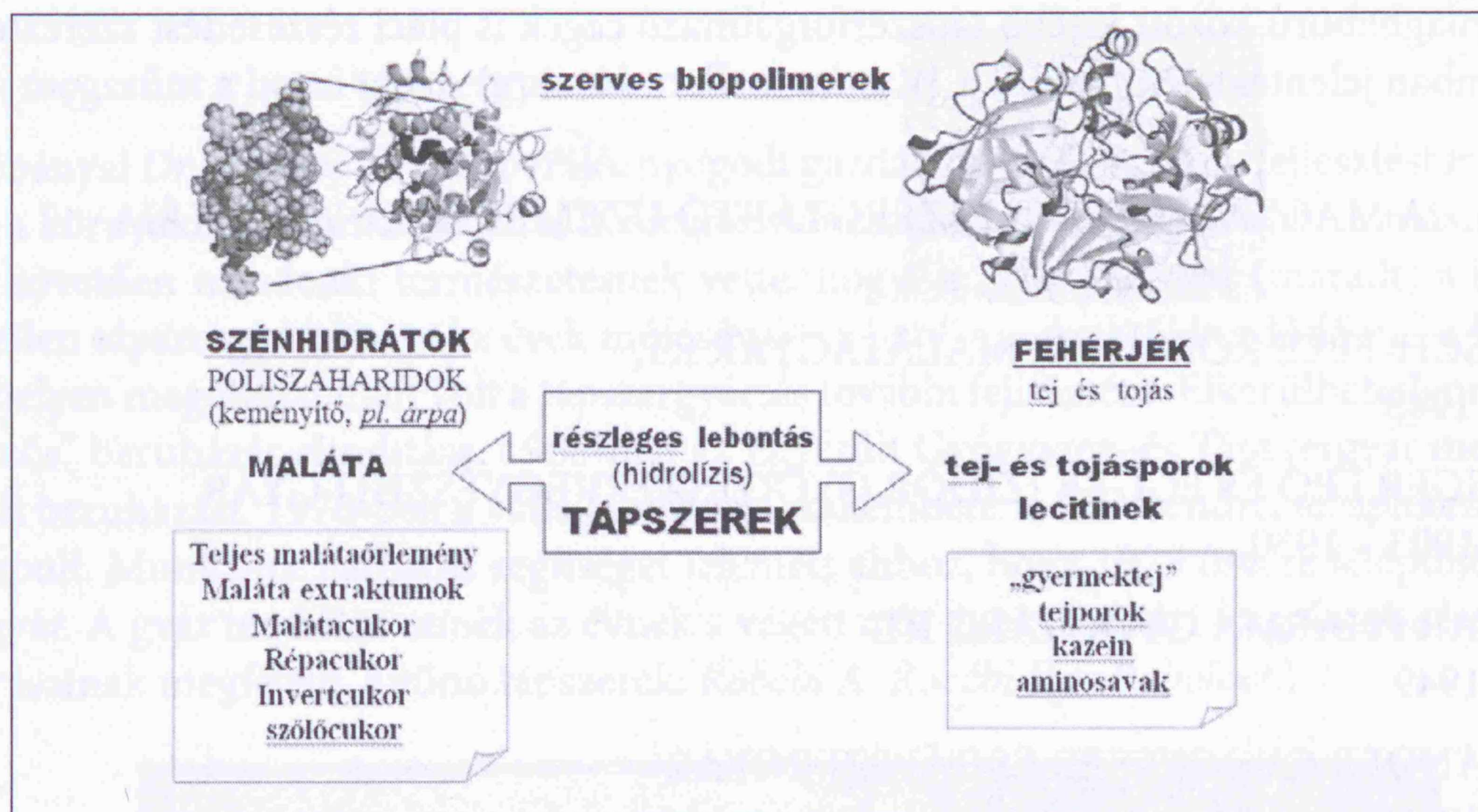
A tápszerek *terápiás hatást célzó élelmiszerek*, ezért több tudomány- és iparág megfelelő fejlődése volt szükséges a mai értelemben vett tápszerek előállításához, majd a tápszergyártás kifejlődéséhez. Az élettani (és kórélettani) alapok, az anyagcserét illető biokémiai folyamatok tudományos ismeretén túl gyógyszerkémiai ismeretek szükségesek a nagyhatású adalékanyagok (pl. vitaminok, kiegészítők, nyomelemek) alkalmazásához és alapvető fontosságú a magas színvonalú alapanyag termelés és -gyártás, ami a mezőgazdasági ipar fejlettségét teszi szükségessé. (1. ábra)

Ezek összessége Magyarországon csak a 19. század végén, a 20. század elején alakult ki. A kezdeti gyógyszertári (galenusi laboratóriumi) és manufakturális jellegű tápszerkészítést orvosi rendelvények elkészítése jellemezte, célja főleg a hiánybetegségek terápiája, vagy a mesterséges táplálás volt. Különösen az első világháborúban és az azt követő években, a nemzetközi járványok leküzdésében volt nagy szerepe a fehérje és szénhidrátpótlásnak.

Picture 1. The aim of food preparation manufacture is the obtention of therapeutic food
1. ábra

A táplálkozástudomány kémiai alapjait JUSTUS VON LIEBIG (1803-1873) fektette le, amikor a növényi anyagcserét követően az állati és emberi szervezet kemizmusával foglalkozott. Liebig világhírűvé vált húsleves-kivonata az első tápszernek tekinthető, és a mai értelemben ismert gyógytápszerek is az energiát szolgáltatató két polimernek, a szénhidrátoknak és a fehérjéknek részleges lebontási (hidrolízis) termékei voltak. A Liebig féle húsleves-kivonat technológiája tulajdonképpen az izomfehérjék főzéssel végzett hidrolízisét jelentette. (2. ábra)

Picture 2. The partial hydrolysis of biopolymers (carbohydrates and proteins) yields nutrients (malt, milk, egg powder and lecithins as raw materials for obtaining nutrients)

2. ábra

A két alapvető nyersanyag, a gabona- és a tejipar nagyiparrá fejlődésének eredménye lett az ezek által feleslegben termelt alapanyagok feldolgozásán alapuló sör- és élesztőipar, valamint a tejpor-gyártás (is). E két alapanyag ma is a tápszergyártás kiindulási anyaga, ezért a magyarországi tápszergyártók a sör- és malátagyárak közelébe és a nagy hozamot biztosító (és főleg TBC –fertőzés-mentes) tejtermelők körzetébe települtek. (3. ábra)

A dualizmus korában kialakult hazai vegyi és gyógyszeripar önállótlanága miatt szinte törvényszerű volt, hogy külföldi tőke telepítésével indult meg a hazai tápszergyártás: 1913-ban a svájci *Dr. Wander* cég alapított leányvállalatot a kőbányai sörfőzdék közelében, a X. kerületi (erzsébetfalvai) Keresztúri úton. A telepítés helyének szerencsés kiválasztását a történelem igazolta: a ma már ipari műemlék jellegű épületek napjainkban is az EGIS Gyógyszergyár megbecsült részlegei.¹ Az 1865-ben alapított svájci „*Dr Albert Wander A.G.*” magyarországi leányvállalatát

¹ Az EGIS Gyógyszergyár Részvénytársaság több mint száz éves múltja tekint vissza. Jogelődei közül a legrégebbet, az Egger Leó és Egger Izidor gyógyszergyárat 1895-ben, a legnagyobbat, a Dr. Wander Gyógyszer és Tápszergyárat 1913-ban alapították.

Az 1948-as államosítást követően Magyarországon 90 gyógyszergyártó cég működött. 1950-ben a Népgazdasági Tanács határozatot hozott, mely szerint gyógyszergyárak egyesítésére van szükség a hatékonyabb munka, az összehangolt gyógyszergyártás érdekében. Centralizálták a gyógyszeripart és a kisebb gyártókat a „nagyobbakhoz” csatolták, így összesen kilenc gyógyszeripari vállalat alakult. A Népgazdasági Tanács 1950 február 8-i határozata alapján létrejött egyik új vállalat az Egyesült Gyógyszer és Tápszergyár N.V. (Nemzeti Vállalat) nevet kapta. A vállalat magja a Dr. Wander Gyógyszer- és Tápszergyár volt, hozzácsatolták 1950-ben az Egger Leó és Egger I. Gyógyszervegyészeti Gyárat, a Palik és Társa Gyógyszer és Vegyészeti gyárat, az Octan Gyógyszervegyészeti Gyárat és a Krompecher Tápszer és Gyógyszeripari Kft-t, végül 1952-ben a Medichemia Közkereseti Társaságot. A vállalatok nevét egyidejűleg eltörölték. Az új Nemzeti Vállalat neve a későbbiekben, 1950 és 2005 között több alkalommal megváltozott anélkül, hogy szervezetében a névváltozások érdemi változást hoztak volna.

1913-ban vették fel a magyarországi cégek jegyzékébe *Dr. Wander Gyógyszer- és Tápszergyár Rt.* néven. Ekkor 62 dolgozója volt a cégnek, technológiája a kor színvonalának felelt meg. Gyógyszer-, tápszer- és gyógycukorka² gyártással foglalkozott. Tápszerei kedveltek voltak a hazai piacon. Szépen fogyott és a vállalatnak tetemes hasznot hozott a *Gotamin, Flossin, Colostrin, Hordenzym, Hordomalt, Calcigriz, Ovomaltine, Papion, Somit* por és tablettá. Valamennyi alapanyaga a tejpor, a tojáspor és a maláta volt.

A két világháború között kisebb tápszerforgalmazó cégek is piaci részesedést szereztek, ezek aránya azonban jelentéktelen maradt a *Wander* mellett. (4. ábra)

A MAGYARHONI TÁPSZERGYÁRTÓ ÜZEMEK KRONOLÓGIÁJA

- DEUTSCH-FÉLE KŐBÁNYAI MALÁTAGYÁR RT.
1894 – 1948
- DR. EGGER LEÓ ÉS EGGER IZIDOR GYÓGYSZERVEGYÉSZETI GYÁR
(1895) 1903 – 1950
- MAGYAR PHARMA GYÓGYÁRÚ RT.
1910 - 1949
- DR. WANDER GYÓGYSZER ÉS TÁPSZERGYÁR
1913 - 1950
- SZENT ISTVÁN TÁPSZERMŰVEK RT.
1916 – 1922
- KŐBÁNYAI POLGÁRI SERFŐZŐ ÉS SZENT ISTVÁN TÁPSZERMŰVEK RT.
1922 – 1948
- NYUGAT MAGYARORSZÁGI SERFŐZDE ÉS MALÁTAGYÁR RT., SOPRON
1918 – 1938
- PALIK ÉS TÁRSA GYÓGYSZERVEGYÉSZETI KFT.
1943 – 1948
- VÁNCZA ÉS TÁRSA VEGYÉSZETI ÉS TÁPSZERGYÁR
1924 - 1948
- MAGYAR GYÓGYSZER RT.
1938 – 1949
- KROMPECHER TÁPSZER- ÉS GYÓGYSZERIPARI KFT.
(1836) 1934 – 1950

² Ma is ismert és népszerű gyógycukorka a DR.EGGER által forgalomba hozott „Negró” fantázianeveű készítmény.

- EGYESÜLT GYÓGYSZER ÉS TÁPSZERGYÁR
1950-
- EGIS LACTA TÁPSZERGYÁR- Körmend
1974
- EGIS NYRT. LACTA GYÓGYSZERGYÁR
1990..."LIDANO", „NUTRICIA” közös vállalat
- 1996: megszűnt a hazai tápszergyártás

A kőbányai *Dr. Wander* jól prosperáló, nyugodt gazdálkodást és szerény fejlesztést is felmutató cég volt, a környékbeli munkások által is megbecsült családi vállalkozás volt. A második világháborút követően mindenki természetesnek vette, hogy a „Wander” lett (maradt) a szocialista ipar egyetlen tápszergyártója. Az évek múlásával – a hatvanas évektől kezdődően - a Keresztúri úti telephelyen megoldhatatlan volt a tápszergyártás további fejlesztése. Elkerülhetetlenné vált egy „zöldmezős” beruházás elindítása. 1968-ban az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyár megkezdte a körmendi beruházást. 1970-ben a vállalat néhány szakembere is Körmendre, az építkezés színhe-lyére települt. Munkájuk hathatós segítséget jelentett ahhoz, hogy 1973 őszére felépüljön a Lacta Tápszergyár. A gyár termékei ennek az évnek a végén már gyógyszerértári forgalomba kerültek. (A kor elvárásainak megfelelő, kitűnő tápszerek: *Robébi A*, *Robébi B* és *Robolact*). (

6. ábra Szocialista nagyipari tápszergyártás Körmenden, a hetvenes években

Picture 6. Large-scale socialist nutrient manufacture in Körmend in the 1970s

A tápszerek termelése – ami sosem volt a gyógyszeriparral összevethetően jövedelmező - nem fedezte az újonnan alapított üzem költségeit, és továbbra is megoldatlan problémát jelentett a tápszergyártás helyzete a vállalat keretein belül. Körmenden megkísérelték a tápszerfejlesztést, *Hami* néven új bébiétel családot vezettek be. A siker elmaradt. A Lidano cégtől licencként megvásárolt új tápszer, a *Lida-Mix* ugyancsak csalódást okozott. 1993-ban közös vállalati közjáték következett. Az EGIS a holland *Nutricia* céggel közös vállalatot alapított. Forgalomba hozták 1994-ben koraszülött csecsemők táplálására az *Adilact* nevű új készítményt. Így az EGIS néhány évig még a hazai tápszerek piacán maradhatott, a tevékenység azonban nem volt sikeres, ezért 1996-ban végleg megszűnt a vállalatnál (és Magyarországon is) a tápszergyártás.

5. ábra Az Egyesült Gyógyszer és Tápszergyár (1950) a DR. WANDER berni tápszergyár magyar leányvállalataként egyedüli volt a hazai piacon. Ennek ellenére fokozott figyelmet fordítottak a reklámozásra és promócióra.

Az 1956-os forradalomban vállalt szerepét követően az EGYT propaganda osztályán dolgozott, a gyógyszerész végzettségű Örkény István író is.

Picture 5. The United Pharmaceutical and Nutrient Factory (1950) was – as the Hungarian subsidiary of the Dr. Wander nutrient factory in Bern – unique on the domestic market. In spite of this it paid great attention to publicity.
For some time the author and pharmacist István Örkény was working at the PR department of EGYT

Dr. Tömpe Péter
EGIS NYRT
1475 Budapest
Pf. 100
e-mail: tompepet@t-online.hu